

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 11 września 2024 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Dariusz Kala (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Kazimierz Klugiewicz

SSN Marek Pietruszyński

Protokolant Agnieszka Niewiadomska

przy udziale prokuratora Prokuratury Krajowej Roberta Tarsalewskiego,
w sprawie zainicjowanej wnioskiem **B. L.**

o odszkodowanie i zadośćuczynienie

po rozpoznaniu w Izbie Karnej na rozprawie

w dniu 11 września 2024 r.,

kasacji wniesionej przez pełnomocnika wnioskodawcy

od wyroku Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu

z dnia 28 lutego 2023 r., sygn. akt II AKa 2/23,

utrzymującego w mocy wyrok Sądu Okręgowego we Wrocławiu

z dnia 21 września 2022 r., sygn. akt III Ko 615/21,

1. oddala kasację jako oczywiście bezzasadną;

2. na podstawie art. 439 § 1 pkt 8 k.p.k. w zw. z art. 17 § 1 pkt 7 k.p.k. w zw. z art. 558 k.p.k. w zw. z art. 8 ust. 3 ustawy z dnia 23 lutego 1991 r. o uznaniu za nieważne orzeczeń wydanych wobec osób represjonowanych za działalność na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego, uchyla zaskarżony wyrok oraz

poprzedzający go wyrok Sądu Okręgowego we Wrocławiu i postępowanie umarza;

3. kosztami procesu, z wyłączeniem wniesionej opłaty od kasacji, obciąża Skarb Państwa.

Kazimierz Klugiewicz Dariusz Kala Marek Pietruszyński

[PGW]

UZASADNIENIE

Wnioskiem z dnia 3 grudnia 2021 r. pełnomocnik wnioskodawczynie B.L., w oparciu o przepisy ustawy z dnia 23 lutego 1991 r. o uznaniu za nieważne orzeczeń wydanych wobec osób represjonowanych za działalność na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego (dalej ustawa lutowa), zwrócił się o zasądzenie na rzecz wnioskodawczynie od Skarbu Państwa dodatkowego odszkodowania za poniesioną szkodę w kwocie 2 140 201,02 zł za okres pozbawienia wolności oraz konsekwencji społecznych, zawodowych i osobistych skazania z powodów politycznych oraz kwoty 1 163 559, 07 zł za okres pozbawienia wolności oraz konsekwencji społecznych, zawodowych i osobistych skazania z powodów politycznych. Z wniosku wynikało, że dochodzone roszczenia związane są z pozbawieniem wolności E.K. na podstawie wyroku byłego Wojskowego Sądu Rejonowego we Wrocławiu z dnia 27 listopada 1951 r., sygn. akt Sr 532/51. Wniosek ten był modyfikowany w toku postępowania.

Wyrokiem z dnia 21 września 2022 r., sygn. akt III Ko 615/21, Sąd Okręgowy we Wrocławiu, po rozpoznaniu sprawy zainicjowanej opisanym wyżej wnioskiem, na podstawie art. 8 ust. 1 i 4 ustawy z dnia 23 lutego 1991 r. o uznaniu za nieważne orzeczeń wydanych wobec osób represjonowanych za działalność na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego (Dz. U. nr 34, poz. 149 z późniejszymi zmianami), oddalił roszczenie w całości, a kosztami postępowania obciążył Skarb Państwa.

Od powyższego wyroku apelację wywiódł pełnomocnik wnioskodawczynie, który zaskarżył to orzeczenie w całości, zarzucając mu:

I. brak możliwości powołania się na powagę rzeczy osądzonej wobec zasądzenia na rzecz poszkodowanego rażąco niskiego zadośćuczynienia i odszkodowania i tym samym konieczności rozstrzygnięcia o dodatkowym zadośćuczynieniu i odszkodowania w oparciu o szeroko pojętą zasadę słuszności na podstawie art. 2, art. 19, art. 77 Konstytucji RP,

II. brak możliwości powołania się na zasadę powagi rzeczy osądzonej z powodu błędnego przyjęcia, że aktualne postępowanie z wniosku skarżącego jest postępowaniem tożsamym z przedmiotem i zakresem, który został z mocą powagi rzeczy osądzonej rozstrzygnięty wyrokiem z dnia 14 stycznia 2003 r. Sądu Okręgowego we Wrocławiu w sprawie o sygn. III Ko 26/02/o w szczególności w zakresie krzywdy i szkody poniesionych po wyjściu na wolność, a pozostających w bezpośrednim związku z wyrokiem skazującym oraz warunkami odbywania kary, które nigdy nie były przedmiotem merytorycznego rozstrzygnięcia,

III. brak możliwości powołania się na zasadę powagi rzeczy osądzonej z powodu błędnego przyjęcia, że aktualne postępowanie z wniosku skarżącego jest postępowaniem toczącym się w oparciu o tę samą podstawę prawną, podczas gdy art. 8 ust. 1 ustawy lutowej uległ istotnej zmianie w związku z nowelizacją jego treści wprowadzoną ustawą z dnia 19 września 2007 r. oraz 30 sierpnia 2019 r. o zmianie ustawy o uznaniu za nieważne orzeczeń wydanych wobec osób represjonowanych za działalność na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego.

Podnosząc powyższe zarzuty skarżący wniósł o uchylenie zaskarżonego wyroku w całości i przekazanie sprawy Sądowi Okręgowemu we Wrocławiu celem kontynuowania postępowania.

Wyrokiem z dnia 28 lutego 2023 r., sygn. akt II AKa 2/23, Sąd Apelacyjny we Wrocławiu utrzymał zaskarżony wyrok w mocy stwierdzając, że wydatki postępowania odwoławczego ponosi Skarb Państwa.

Od powyższego wyroku kasację wywiódł pełnomocnik wnioskodawczyni, który zaskarżył to orzeczenie w zakresie dotyczącym ubiegania się o zadośćuczynienie i odszkodowanie w związku z krzywdą i cierpieniem spowodowanymi chorobą psychiczną E.K. zarzucając mu „rażące naruszenie przepisu art. 8 ust. 1 ustawy z dnia 23 lutego 1991 . o uznaniu za nieważne orzeczeń wydanych wobec osób represjonowanych za działalność na rzecz niepodległego

bytu Państwa Polskiego („ustawa lutowa”), z powodu błędnego przyjęcia, że aktualne postępowanie z wniosku skarżącego jest postępowaniem tożsamym z przedmiotem i zakresem, który został z mocą powagi rzeczy osądzonej rozstrzygnięty wyrokiem Sądu Okręgowego we Wrocławiu z 14 stycznia 2003 r. o sygn. III Ko 26/02/o, w zakresie krzywdy i szkody spowodowanych chorobą psychiczną poniesionych po wyjściu na wolność, a pozostających w bezpośrednim związku z wyrokiem skazującym oraz warunkami odbywania kary, które nigdy nie były przedmiotem merytorycznego rozstrzygnięcia”.

W konkluzji skarżący wniósł o uchylenie zaskarżonego wyroku w zakresie punktu I w części odnoszącej się do krzywdy i cierpienia, jakie poniósł poszkodowany w związku z chorobą psychiczną, a które pozostają w bezpośrednim związku ze skazaniem i wykonaniem kary przez poszkodowanego E.K.

W odpowiedzi na kasację prokurator wniósł o jej oddalenie jako oczywiście bezzasadnej.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje.

Zarzut podniesiony w kasacji okazał się oczywiście bezzasadny. Orzekające w sprawie sądy trafnie uznały bowiem, że wyrok wydany przez Sąd Okręgowy we Wrocławiu w dniu 14 stycznia 2003 r. w sprawie o sygn. III Ko 26/02/o, wykreował stan rzeczy osądzonej, uniemożliwiający zasądzenie jakichkolwiek kwot z tytułu odszkodowania i zadośćuczynienia w postępowaniu zainicjowanym ww. wnioskiem z dnia 3 grudnia 2021 r. Przypomnieć należy, że na mocy powołanego wyroku Sąd Okręgowy we Wrocławiu, „na podstawie art. 8 ust. 1 ustawy z dnia 23 lutego 1991 r. /Dz.U. nr 34, poz. 149 z późniejszymi zmianami/”, zasądził od Skarbu Państwa na rzecz B.L. i jej brata R.K., po rozpoznaniu wniosku o odszkodowanie i zadośćuczynienie za niesłuszne pozbawienie wolności E.K., kwoty po 42 382,89 zł wraz z ustawowymi odsetkami licząc od dnia uprawomocnienia się wyroku, a dalej idące żądanie wnioskodawców oddalił.

Szczegółowe rozważania poświęcone powyższej kwestii zacząć wypada od przytoczenia trafnego poglądu wyrażonego w uzasadnieniu wyroku Sądu Najwyższego z dnia 21 listopada 2023 r., III KK 143/23, gdzie wskazano, że „negatywna przesłanka procesowa w postaci powagi rzeczy osądzonej (art. 17 § 1 pkt 7 k.p.k.) zachodzi, gdy wnioskodawca uzyskał wcześniej na podstawie przepisów

ustawy z dnia 23 lutego 1991 r. o uznaniu za nieważne orzeczeń wydanych wobec osób represjonowanych za działalność na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego (np. art. 8 ust. 1) rekompensatę za represje, jakie go dotknęły z tytułu takiej działalności, a następnie wystąpił o zasądzenie uzupełniającego odszkodowania i zadośćuczynienia na podstawie art. 8 ust. 4 tej ustawy, przy braku nowego (innego) tytułu prawnego. Reguła *res iudicata* nie ma natomiast zastosowania do tych przypadków, gdy o roszczeniu z tytułu odszkodowania i zadośćuczynienia orzeczono na innej podstawie niż wynikająca z art. 8 ust. 1 ustawy lutowej (a więc w sytuacjach, gdy o tych roszczeniach rozstrzygnięto prawomocnie poprzez ich zasądzenie w następstwie wcześniejszego orzeczenia rehabilitacyjnego będącego wynikiem rewizji nadzwyczajnej, kasacji lub wznowienia postępowania). Powyższa interpretacja to m.in. wynik jednoznacznej w swojej wymowie wykładni językowej. Z treści art. 8 ust. 4 ustawy lutowej wynika, że odnosi się on do sytuacji, gdy uprzednio w wyniku rewizji nadzwyczajnej, kasacji lub wznowienia postępowania, prawomocnie zasądzono już odszkodowanie (podkreślenie SN) i to zarówno wówczas, gdy nastąpiło to przed wejściem w życie ustawy lutowej, przede wszystkim w oparciu o przepisy Rozdziału 50 Kodeksu postępowania karnego z 1969 r. (na podstawie art. 487 d.k.p.k.), jak i wtedy, gdy o roszczeniu rozstrzygnięto na podstawie przepisów Kodeksu cywilnego lub w oparciu o przepis z art. 552 Kodeksu postępowania karnego z 1997 r.”

Odnosząc się do zawartych w uzasadnieniu kasacji uwag dotyczących tego, że w poprzednim postępowaniu sąd nie brał pod uwagę okoliczności związanych z załamaniem się stanu zdrowia psychicznego E.K. i nie dysponował potwierdzającą te okoliczności dokumentacją, należy po pierwsze wskazać, iż we wniosku z dnia 20 czerwca 2002 r., który zainicjował postępowanie w sprawie toczącej się przed Sądem Okręgowym we Wrocławiu pod sygnaturą III Ko 26/02/o, podniesiono między innymi, że: „dochodzona kwota odszkodowania i zadośćuczynienia wynika z bezmiaru krzywd fizycznych i psychicznych, jakich doznał E.K. w związku ze swoim aresztowaniem, przesłuchaniami oraz odbywaniem kary (...). W związku z nieludzkimi warunkami przesłuchiwania a później odbywania kary, E.K. zapadł na chorobę psychiczną. Jak wynika z relacji przekazanej wnioskodawcom przez żonę, J.K. – E.K. wprost z więzienia trafił do zakładu psychiatrycznego. Do końca swojego

życia z b. krótkimi przerwami przebywał w różnych zakładach psychiatrycznych, m.in. w W., w S., w B.". Po drugie, jak trafnie stwierdził Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 15 listopada 2012 r., V CSK 541/11, „z chwilą uprawomocnienia się wyroku dochodzi do prekluzji materiału faktycznego sprawy, w której wyrok został wydany. Oznacza to, że jeżeli określone okoliczności i oparte na nich zarzuty lub wpływające z nich wnioski istniały i dały się sformułować w chwili zamknięcia rozprawy, lecz strona ich skutecznie nie podniosła lub nie przytoczyła, a w związku z tym nawet nie zostały spożytkowane przez sąd przy wydaniu wyroku, podlegają prekluzji, czyli wykluczającemu działaniu prawomocności oraz powagi rzeczy osądzonej. Skutek ten jest niezależny od tego, czy strona ponosi winę zaniechania przytoczenia określonych okoliczności lub podniesienia właściwych zarzutów". Trafnie wskazuje się także, że „prekluzja materiału dotyczy zarówno faktów i dowodów powołanych, jak i niepowołanych przez strony do uzasadnienia żądania i podejmowanej obrony, przy czym obojętny jest sposób, w jaki sąd odniósł się do wywodów stron” (zob. P. Grzegorzczak [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom II. Postępowanie rozpoznawcze, wyd. V, red. T. Ereciński, Warszawa 2016, komentarz do art. 365 i art. 366, teza 24). Nie budzi zaś wątpliwości, że zarówno fakty związane z leczeniem psychiatrycznym E.K., jak i potwierdzająca te okoliczności dokumentacja medyczna, istniały w czasie, w którym wystąpiono z wnioskiem w sprawie o sygn. III Ko 26/02/o.

Choć kasacja okazała się oczywiście bezzasadna, konieczna stała się ingerencja Sądu Najwyższego z urzędu. Sąd I instancji, mimo zaktualizowania się przesłanki powagi rzeczy osądzonej, wydał bowiem orzeczenie merytoryczne, co zostało zaakceptowane przez sąd odwoławczy, podczas gdy zgodnie z odpowiednio stosowanym, na mocy art. 8 ust. 3 ustawy lutowej, art. 17 § 1 pkt 7 k.p.k., postępowanie powinno być umorzone. Pogląd ten należy uznać za ugruntowany w orzecznictwie Sądu Najwyższego. Dla zilustrowania tej tezy można odwołać się choćby do uwag zawartych w przywoływanym wyżej uzasadnieniu wyroku Sądu Najwyższego z dnia 21 listopada 2023 r., III KK 143/23, gdzie stwierdzono: „pomimo oczywistego w swojej wymowie utrwalonego stanowiska judykatury sąd *a quo* orzekł w tej sprawie merytorycznie i wniosek B. B. o zadośćuczynienie oraz odszkodowanie oddalił. Tym samym w postępowaniu tego Sądu wystąpiło uchybienie określone w art.

439 § 1 pkt 8 k.p.k. w zw. z art. 17 § 1 pkt 7 k.p.k. Sąd Apelacyjny w Szczecinie rozpoznając apelację pełnomocnika wnioskodawcy (...) nie tylko nie dostrzegł wskazanego wyżej uchybienia, lecz dodatkowo je pogłębił, ponieważ pomimo istniejącego w tej sprawie stanu powagi rzeczy osądzonej, przyznał B. B., na podstawie tego przepisu, zadośćuczynienie uzupełniające zasądzone z tożsamego tytułu powołanym już w tym uzasadnieniu wyrokiem Sądu Okręgowego w Szczecinie z dnia 7 grudnia 2009 r. w sprawie III Ko 175/08 (...). Pomimo tego, że Sąd drugiej instancji rozpoznawał zwykły środek odwoławczy wniesiony wyłącznie na korzyść wnioskodawcy, nie był ograniczony w możliwości uchylenia zaskarżonego wyroku sądu *meriti*, niezależnie od kierunku zaskarżenia, jego granic i podniesionych zarzutów oraz wpływu uchybienia na treść orzeczenia, treścią art. 439 § 2 k.p.k., gdyż stwierdzona bezwzględna przyczyna odwoławcza mieściła się w dyspozycji art. 439 § 1 pkt 8 k.p.k.”

Kierując się powyższą argumentacją, Sąd Najwyższy w punkcie pierwszym wyroku oddalił kasację jako oczywiście bezzasadną, a w drugim, na podstawie art. 439 § 1 pkt 8 k.p.k. w zw. z art. 17 § 1 pkt 7 k.p.k. w zw. z art. 558 k.p.k. w zw. z art. 8 ust. 3 ustawy z dnia 23 lutego 1991 r. o uznaniu za nieważne orzeczeń wydanych wobec osób represjonowanych za działalność na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego, uchylił zaskarżony wyrok oraz poprzedzający go wyrok Sądu Okręgowego we Wrocławiu i postępowanie umorzył, a kosztami procesu, z wyłączeniem wniesionej opłaty od kasacji, obciążył Skarb Państwa. Pamiętać bowiem należy, że art. 13 ustawy lutowej stwierdzający, iż koszty postępowania w sprawach objętych ustawą pokrywa Skarb Państwa, nie dotyczy opłaty przewidzianej od wniesienia kasacji w tych sprawach (postanowienie Sądu Najwyższego - 7 sędziów - z dnia 21 marca 1997 r., WKN 5/97).

Kierując się powyższą argumentacją, Sąd Najwyższy orzekł jak w części dyspozytywnej wyroku.

Kazimierz Klugiewicz Dariusz Kala Marek Pietruszyński

[ms]